

DE GERECHTELIJKE ACTIVITEIT VAN DE GROTE RAAD VAN MECHELEN IN DE ACHTTIENDE EEUW

HET VOORBEELD VAN DE BEROEPSPROCEDURES UIT NAMEN*

1 Inleiding

Het Naamse privaatrecht, in de zin van een corpus regels dat de betrekkingen tussen personen ordent, wordt, in tegenstelling tot het publiek- of strafrecht, soms stiefmoederlijk behandeld in het onderzoek binnen de rechtsgeschiedenis. Het archief van de Grote Raad van Mechelen, die voor wat de beroepsprocedure betreft uitsluitend bevoegd was op dit privaatrechtelijk gebied, is een waardevolle bron op dit gebied, en nog steeds weinig aangeboord, bij gebrek aan systematisch bronnenonderzoek en waarschijnlijk ook omdat het privaatrecht door zijn juridisch-technische aard minder toegankelijk is voor de historicus. Privaatrecht moet hier in brede zin worden opgevat, des te meer daar er weinig formele classificaties zijn in het tijdperk. Het omvat burgerlijk recht, handelsrecht, maar ook gebieden die vandaag bij voorkeur deel zouden uitmaken van het publieke, administratieve en zelfs fiscale recht, maar die, tenminste voor wat hun consequenties en hun wijze van uitvoering betreft, binnen het gebied van het privaatrecht voorkwamen en bijgevolg ook voor de overeenkomstige jurisdicties, volgens dezelfde procedures en met dezelfde rechtsmiddelen: persoonlijke status, dode hand, woeker, rechten van de gemeenschappen, verdeling van reële en persoonlijke lasten, enzovoort. Hier zal dan ook geen sprake zijn van strafrecht of publiekrecht in de zin van de organisatie en de werking van het politieke beleid.

Het fonds van de beroepen vanuit Namen voor de Grote Raad van Mechelen, dat we geïnventariseerd en onderzocht hebben voor de achttiende eeuw, is bijzonder interessant omwille van verschillende, zowel praktische als theoretische, redenen. Enerzijds is het door zijn beperkte omvang beter toegankelijk dan bijvoorbeeld het fonds van de beroepen uit Vlaanderen, waarvan de inventarisatie overigens nog vele jaren zal aanslepen. Anderzijds draagt het de stempel van de beste juristen van die tijd en is het voorwerp van een historische continuïteit waarbij de Grote Raad steeds gezag heeft uitgeoefend over de Naamse justitie gedurende de ganse vroegmoderne tijd. De meeste andere provinciale raden van de Zuidelijke Nederlanden zijn immers vroeg of laat soevereine hoven geworden. Ten slotte is het geografische gebied van de provincie Namen stabiel en is zijn gewoonterecht goed gedocumenteerd.

* Deze bijdrage is een samenvatting van een hoofdstuk uit een meer globaal franstalig onderzoek naar het oude Naamse privaatrecht, dat uitgevoerd werd in het kader van een doctoraat aan de *Université catholique de Louvain* onder promotorschap van Alain Wijffels.

Dit artikel is hoofdzakelijk beschrijvend en kwantitatief van aard en richt zich op de activiteit van de Grote Raad van Mechelen gedurende de achttiende eeuw. Het is gebaseerd op een database die in de loop van de inventarisatie werd opgebouwd om het profiel van de beroepen uit Namen voor de Grote Raad te beschrijven. Mijn ambitie is louter om een breder onderzoek naar het oude Naamse privaatrecht van de achttiende eeuw te faciliteren. Binnen dit breder onderzoek zal namelijk de vraag centraal staan of en hoe de normen veranderd zijn, en hoe het fenomeen van ‘creatieve transformatie’ van het gewoonterecht deze heeft aangepast aan nieuwe behoeften. De invloed van het geleerde recht op deze ontwikkeling, en hoe het wordt geïntegreerd in de redenering van de praktizerenden, is eveneens een bijzonder punt van aandacht.

Het graafschap Namen is een klein vorstendom dat in 1421 in het Bourgondische domein werd geïntegreerd. Daarna werd het onderdeel van de Spaanse en uiteindelijk de Oostenrijkse Nederlanden vanaf de Vrede van Rastatt (1713) en dit tot aan het einde van het ancien régime. Deze Oostenrijkse periode is vrij stabiel en welvarend te noemen en de bevolking van de stad Namen steeg van 10.000 tot 15.000 in de loop van de eeuw. Deze hoofdstad van het graafschap heeft aanzienlijke belegeringen ondergaan in 1692, 1695, 1704, 1746 en 1792. Een Hollands garnizoen is er in gelegerd geweest als gevolg van het Barrièreverdrag (1715) tot 1782.

2 Het archief van de appèldossiers uit Namen

Het fonds van het Algemeen Rijksarchief (ARA) getiteld ‘Archieven van de Grote Raad te Mechelen, Beroepen van Namen’, de basis van dit onderzoek, was tot nu toe grotendeels onontgonnen. De oude inventaris I 560, door het ARA in 2014 gepubliceerd, bevat immers slechts 186 nummers met betrekking tot de achttiende eeuw, te weten ongeveer twaalf procent van alle bewaarde stukken met betrekking tot deze periode. De inventarisatie, die ik van september 2015 tot juni 2016 realiseerde, opent dus alle overgeleverde procesdossiers van die periode en wordt momenteel door het ARA gepubliceerd in de vorm van drie additionele volumes samen met de oude inventaris I 560.¹

Een totaal van 1333 items stond open voor inventaris. De aftrek van 53 lege mappen (‘ontbrekende dossiers’) en de creatie van negentien nieuwe nummers door herklassering van stukken, leidde tot 1299 bruikbare dossiers. Dit aantal blijft echter dalen. Ook veel hergroeperingen waren immers nodig, aangezien gedeelten van sommige processen verspreid waren over meerdere archiefnummers. Zo zat de procedure gevoerd door de priester Marneffe voor de Naamse en Mechelse rechtbanken tussen 1715 en 1720, waar-

1 De nog niet geïnventariseerde stukken waren eerder, zij het oppervlakkig, grotendeels gesorteerd en geklasseerd, eerst na het werk van de gebroeders Lefèvre in de jaren 1920 en daarna op basis van een lijst opgemaakt door de vrijwilliger X. Duquenne. De enige verstrekte informatie bestond echter uit de namen van de partijen en een datum, maar al te vaak waren deze gegevens verkeerd. Twee volumes, I634c I635, zijn inmiddels gepubliceerd.

over later meer, verspreid over twaalf verschillende inventarisnummers. Wat de verschillende maar verwante processen betreft, heb ik de nummers gegroepeerd wanneer de rechtbanken zelf de processen verenigden op grond van de samenhang. Zo werden in de inventaris in totaal 352 items samengevoegd.

Daarenboven bevatte het fonds ook dertig niet-Naamse dossiers, ten onrechte hierin ondergebracht. Het ging vooral om Luxemburgse processen (tien stuks) of rechtszaken betreffende plaatsen met een bijzondere status waarbij de mogelijkheid van appel op een provinciaal hof ontbrak (Pipaix, Mansard, Hantes, Roucourt, Falay, Fumay). Deze stukken werden geïdentificeerd en gemerkt voor een aparte classificatie. Omgekeerd is een vergelijkbaar aantal nieuwe nummers ontstaan als gevolg van het toevoegen van onderdelen uit andere fondsen. Deze lijst is niet definitief en andere stukken zullen in de toekomst worden toegevoegd naarmate de inventarisatie met betrekking tot de andere provincies vooruitgang boekt. Tot slot blijken 23 Naamse dossiers (2,3 procent van het totaal) geen appel te betreffen, maar wel een procedure in eerste aanleg die rechtstreeks bij de Grote Raad van Mechelen werd opgestart.² Het aandeel van deze dossiers in eerste aanleg is echter zeer laag en hun stukken zijn duidelijk minder goed bewaard als die van de appeldossiers. Ik zal me, gelet op consistentie, tot deze laatste categorie beperken. Uiteindelijk bedraagt het totale aantal geïdentificeerde, en voor deze studie bruikbare, Naamse appeldossiers 993 stuks, waarvan 859 het onderwerp waren van mijn inventaris van 2015/2016 en 134 reeds waren opgenomen in de I 560 inventaris gepubliceerd door D. Leyder in 2014.³

Is dit fonds volledig? Zeker niet en het bewijs is gemakkelijk te leveren. Niet alleen zijn sommige processen van *arrêstistes*, zoals Humayn, Dulaury en Coloma, spoorloos verdwenen, zoals ook drie van de vier zaken waarvoor uitgebreide sententies werden bewaard, maar vooral kunnen 26 procent van de beslissingen uit de registers van *dicta* voor de achttiende eeuw niet gekoppeld worden aan de geïnventariseerde processen. Een vergelijkbaar percentage komt aan het licht bij het bestuderen van de registers van de Stassart, gewezen voorzitter van de Raad van Namen, die veel referenties (of zelfs kopieën) van beslissingen bevatten aangaande processen waarvan de stukken niet bewaard worden in de fondsen van het Rijksarchief.⁴ Als we een eenvoudige regel van drie toepassen, wat op zich aanvaardbaar is in een grote steekproef zonder statistische fout, kunnen we het to-

² We weten dat de Grote Raad *ratione personae* of *ratione materiae* bepaalde geschillen in eerste instantie kon behandelen. De criteria om de gewone rechter te passeren zijn relatief vaag: personen onder de 'bescherming' van de soevereiniteit of liefdadigheidsinstellingen, weduwen en wezen mogen – *ratione personae* – op de Grote Raad aanspraak maken. *Ratione materiae* behandelde de Raad ook bepaalde fiscale zaken. De registers van de *dicta* bevatten echter ook een aanzienlijk aantal beslissingen in eerste aanleg voor de Grote Raad waarbij de eisers gewone Naamse burgers zijn. In veel gevallen lijken deze processen niet te verschillen, noch door de aard van de zaak noch door de aard van de betrokken procederende partijen, van die processen die de normale appelpcedure volgen. Het lijkt er op dat in de achttiende eeuw een zekere flexibiliteit in de keuze van de procedure gold.

³ D. Leyder, *Inventaire des archives du Grand Conseil des Pays-Bas à Malines: Dossiers de procès de Namur 1-500 (1577-1755)*, Inventaires Archives générales du Royaume 560, Brussel, 2014.

⁴ Namen, Archives de l'État à Namur (AEN), Conseil Provincial de Namur (CPN), inv.nrs. 3249-3258: *Recueils de motifs de droit annotés et transcrits par Jacques-Joseph Stassart et Jacques-Joseph-Augustin Stassart de Noirmont*.

taal aan Naamse beroepsprocedures voor de Grote Raad gedurende de achttiende eeuw op ongeveer 1340 eenheden schatten. Het ‘Mechels’ archief is dus opvallend rijk. Ter vergelijking zijn voor dezelfde periode 1607 dossiers bewaard gebleven voor de Raad van Namen⁵, terwijl beroepsprocedures slechts een fractie van de processen in eerste instantie uitmaakten. Tot slot, noteren we dat 36 appeldossiers van de Raad van Namen in het Rijksarchief in Namen bewaard worden.⁶

De beroepsprocedure wordt normaliter schriftelijk gevoerd, dat wil zeggen op basis van het schriftelijk dossier van de vorige instantie, en wordt beoordeeld op basis van dezelfde stukken (*ex eisdem actis*). Het is nochtans heel gebruikelijk dat een partij nieuwe stukken wenst te tonen: ze voert daarvoor een *clause de requête civile* aan die, als ze ontvankelijk wordt bevonden, *validée pour civile* genoemd wordt. Het is gebruikelijk dat het beroepsdossier geen documenten bevat met betrekking tot de procedure in Mechelen, maar alleen met betrekking tot de eerste procedure gehouden voor de Raad van Namen, of zelfs eerder voor een lokale rechtbank. In dat geval wordt de kwaliteit van *appellant* of *intimé* (geïntimeerde) slechts bekend indien een dictum bewaard is gebleven, wat het geval is voor 61 dossiers. Indien dit niet zo is, kunnen de partijen alleen door hun kwaliteit zoals aangegeven in de procedure van eerste aanleg aangewezen worden, in de regel *demandeur/défendeur* en *suppliant/rescribent* bij de Raad van Namen. Dit geldt voor 304 van de 993 dossiers (30,6 procent).

3 Volume van de processen

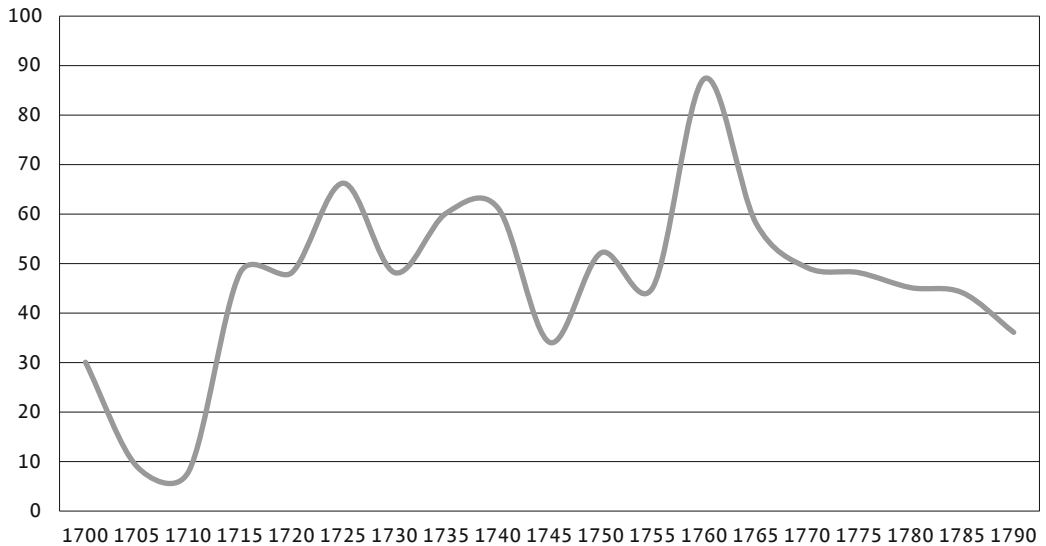
Het is interessant om de omvang en de chronologische evolutie van de naar Mechelen overgebrachte Naamse zaken te bekijken. De rangschikking is gemaakt op basis van de laatst bekende datum van het beroepsdossier (beslissing of laatste stuk), of op basis van het laatste stuk van de vorige instantie.

Grafiek 1 wijst op een verminderde activiteit tijdens de Spaanse Successieoorlog aan het begin van de achttiende eeuw – Namen blijft gecontroleerd door het Anjou-regime na de slag bij Ramillies in mei 1706 –, een daling gedurende de Oostenrijkse Successieoorlog, en een forse daling vanaf 1765. De bezetting van een groot deel van de Zuidelijke Nederlanden door de legers van Lodewijk XIV verklaart de lage activiteit voor de Vrede van Utrecht (1713). De provincies Namen en Luxemburg, eerst gecontroleerd door Frankrijk en daarna als onafhankelijke staat, behoren immers niet langer tot de bevoegdheid van de Grote Raad. Een wederzijds beroepssysteem wordt dan onderhouden tussen de twee

⁵ Te weten 1.527 dossiers in eerste aanleg (AEN, CPN, inv.nrs. 6725-8251) en 80 appeldossiers (AEN, CPN, inv.nrs. 8172-8251), te vergelijken met zes registers van sententies (AEN, CPN, inv.nrs. 2787-2792). Onderzoeken in opdracht van de Raad van Namen zijn beter bewaard gebleven: 2.709 onderzoeksdossiers blijven voor dezelfde periode bewaard (AEN, CPN, inv.nrs. 8453-11161). Zij staan beschreven in: C. Douxchamps-Lefèvre, *Inventaire analytique des enquêtes judiciaires du Conseil de Namur*, V (1701-1748) en VI (1749-1794).

⁶ AEN, CPN, inv.nrs. 3023-3031.

Grafiek 1 Appèldossiers uit Namen voor de Grote Raad van Mechelen

Grafiek 2 Bewijsprocedures voor de Raad van Namen

provincies tijdens de korte regeerperiode (1711-1713) van Maximiliaan Emanuel van Beieren. De sterke daling aan het einde van de achttiende eeuw is in overeenstemming met de afname van de rechterlijke activiteit voor de hogere hoven in heel Europa,⁷ en wordt in die streken benadrukt door de Brabantse revolutie. Deze evolutie is identiek aan de trend vastgesteld door Verscuren en gebaseerd op de distributiestatistieken van de Naamse dossiers aan de Mechelse rechters.⁸ Het aantal procedures voor de Raad van Namen ech-

7 M.C. Le Bailly, 'Langetermijntrends in de rechtspraak bij de gewestelijke hoven van justice in de Noordelijke Nederlanden van ca. 1450 tot ca. 1800', *Pro Memorie*, 2011, 30-67; C. Kaiser, 'The deflation in the volume of litigation at Paris in the eighteenth century', *European Studies Review*, 1980, 309-336.

8 A. Verscuren, *The Great Council of Malines in the 18th century. An Aging Court in a Changing World?*, 2015, *Studies in the History of Law and Justice*, dl. 3, Cham, 2015.

ter, waarvoor de best beschikbare indicator waarschijnlijk de lijst is van bewijsprocedures (*enquêtes judiciaires*),⁹ evolueert niet op dezelfde manier (grafiek 2). De Spaanse Successieoorlog, in het bijzonder de nasleep ervan, hebben geen invloed op de lokale justitiële activiteit.

4 Duur en aard van de procedure

Volgens Verscuren bedraagt de mediane duur van een procedure voor de Grote Raad in de achttiende eeuw 214 dagen.¹⁰ Voor beroepsprocedures afkomstig van de Raad van Namen bedraagt deze mediane duur 242 dagen. Als we rekening houden met sommige extreme gevallen, zoals een zaak die 65 jaren lang aansleept, stijgt het gemiddelde tot 334 dagen. De looptijd varieert naargelang er maatregelen werden genomen om de achterstand te verminderen, evenals ten gevolge van lopende militaire conflicten. Een nieuwe verlenging van de procedure aan het einde van het ancien régime is ongetwijfeld gerelateerd aan de ondergang van de instelling zelf. Verscurens schatting is berekend op basis van de toekenning of distributie van de dossiers (zie ook onder 11 *Dicta*), welk tijdstip verschilt met het daadwerkelijke begin van de procedure. Gebaseerd op het verschil tussen het eerste en het laatste ‘Mechelse’ stuk in de procesdossiers, heb ik daarentegen en logischerwijs een langere periode vastgesteld, namelijk een gemiddelde van twee jaar en zeven maanden en een mediaan van veertien maanden. Complexe gevallen kunnen jaren duren, en het is niet ongewoon dat een zaak verder wordt gevoerd door de erfgenamen.

We merken op dat in 66 gevallen de interventie van de Grote Raad van Mechelen een procedure in derde aanleg is, omdat de Raad van Namen al in tweede aanleg geoordeeld heeft tegen de beslissing van een ondergeschikte rechtbank. Vijftien van deze gevallen waren in eerste instantie opgestart bij het *Haute Cour de Namur*, acht bij dat van Charleroi, vier bij het Soeverein-Baljuwschap van Namen, vier te Fleurus, drie te Jambes, en de rest bij verschillende lokale instellingen en enkele bijzondere rechtbanken, zoals het hof van de metaalbewerkers (*Cour des Feron*), of dat van drijfhacht (*Gruerie et Vénérerie*). Daarenboven werden zeven evocatieprocedures geïdentificeerd, dat wil zeggen zaken aanhangig bij de Raad van Namen maar welke door de Grote Raad van Mechelen naar zich toe werden getrokken. Veertien maal konden we evocaties door de Raad van Namen van zaken behandeld door lokale rechtbanken identificeren. Ook één enkele reformatieprocedure kon geïdentificeerd worden, welke een zaak besluit die in Namen begonnen was. Deze werd opgenomen op 15 oktober 1704 en eindigt met een afwijzing van het verzoek van de aanvrager.¹¹

⁹ Zie Douxchamps-Lefèvre, *Inventaire analytique*, V (1701-1748) en VI (1749-1794).

¹⁰ *Ibidem*, 231.

¹¹ Beslissing in Gosée tegen Gosée, de Barbieux en Cassal (15 oktober 1704), Brussel, Algemeen Rijksarchief (ARA), Grote Raad voor de Nederlanden te Mechelen (GRNM), *Dicta* (D), dl. 107, inv.nr. 1031. Sommige andere stukken in de bestudeerde archieven verwijzen naar reformatieprocedures, maar ze horen niet thuis bij de Naamse provincie en werden gedeclasseerd.

De Grote Raad van Mechelen was niet bevoegd om Naamse strafzaken te berechten omdat er in principe geen appèlmogelijkheid bestond binnen het strafrechtelijk domein. Er zijn wel twee opmerkelijke gevallen: de zaak-De Vivier enerzijds, omtrent ernstige incidenten veroorzaakt door schepen De Vivier tijdens een zitting van de schepensbank, en anderzijds een proces aangaande de usurpatie van de rang van kolonel, waar de advocaat-fiscaal Baron Mesnil vervolgt. Soms trekt de Grote Raad ook een zaak naar zich toe om ze met de civiele rechtzaak samen te voegen en neemt de zaak in vooronderzoek.¹² De schadevergoeding bij doodslag valt immers onder het privaatrecht en volgt de normale procedure. Zo doodde een officier bij het Oude Loraine regiment een schipper na een onenigheid over visserij in de Maas, waarop een vordering tot schadevergoeding¹³ volgde. Wat nog vreemder is, is de actie van een ter dood veroordeelde moordenaar, aan wie gratie werd verleend, die een procedure aanspant om te worden ontheven van de schandelijke aard van zijn straf, en dit op basis van zijn functie en van het onopzettelijk karakter van de doodslag. Dit zeer speciale geval is een vervolg op een weidrechtsgeschil. Op een avond in juni 1744, eindigde een ruzie namelijk met een schot dat door een jachtopziener werd afgevuurd op een zekere Stevart, die drie dagen later overleed.¹⁴

Bij de speciale procedures horen ook de processen voortkomend uit het kortstondig bestaan van een onafhankelijke staat die werd gevormd door de fusie van de provincies Namen en Luxemburg tijdens de regeerperiode van Maximiliaan Emanuel van Beieren (1711-1713). Men noteert twee zaken in beroep, één in elke richting, tegen de beslissingen van de respectievelijke raden van beide provincies. Dit was mogelijk omdat de prins wederzijdse beroepsprocedures mogelijk had gemaakt met betrekking tot de beslissingen van beide raden.

Tot slot kent één dossier een bijzonder verloop. Een beslissing door de Raad van Namen op 9 februari 1748, en dus tijdens de Franse bezetting, komt voor in beroep voor het parlement van Douai. Na het verdrag van Aken, maakt de appelerende partij een einde aan deze procedure om die bij de Grote Raad van Mechelen te brengen.¹⁵ De verplaatsing van de Grote Raad naar Echternach tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog heeft geen spoor achtergelaten in het onderzochte fonds. Zijn bevoegdheid werd dan de facto beperkt tot Luxemburg. Vermeldenswaardig is ten slotte nog het feit dat in 1793-1794 de bevoegdheid van de Grote Raad wordt ingeroepen vanwege de vermeende ongrondwettigheid van de Raad van Namen tijdens de Brabantse Revolutie en de eerste Franse bezetting¹⁶. Vermeldenswaardig is ten slotte dat de Geheime Raad niet vaak tussenkomt in de procedures. In slechts twee zaken werd tegen de Raad van Namen een rechtsmiddel aangewend voor de

¹² Beslissing in de Mesnil tegen Fontaine, advocaat-fiscaal (5 april 1732), ARA, GRNM, D, dl. 107, inv.nr. 1039.

¹³ Demesnil tegen Godinnes (na 1741), ARA, GRNM, Beroepen uit Namen (BN), inv.nr. 4089. Deze referentie verwijst naar de huidige nummering van het fonds. Dit zal gewijzigd worden met de publicatie van de nieuwe inventaris, maar een concordantietabel wordt voorzien. De melding 'na' verwijst naar het meest recente stuk van de Naamse procedure indien het dossier geen stuk van de oproepprocedure bevat.

¹⁴ Laurent tegen Gabriel (na 1748), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 177.1 en 178.1.

¹⁵ Chapelle en Barbaix tegen decaan en kapittel van St. Denis in Luik (1750), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 180.3 en 182.3.

¹⁶ Minet tegen de eerste twee leden van de Staten van Namen (1793-1794), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 4668.

Geheime Raad, in 1730 en in 1760, terwijl na een beroep van de rechtbank van *Vénérerie et Gruerie* voor een jachtmisdrijf in de provincie, de zaak naar de Grote Raad gedelegeerd werd.

5 De procespartijen

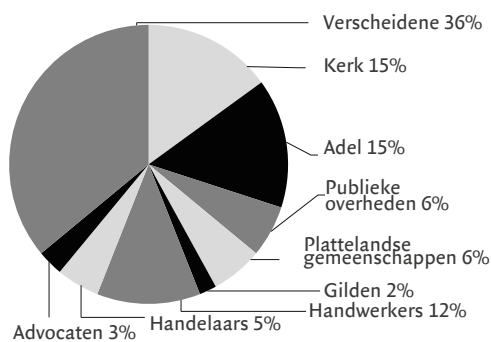
5.1 Socio-professioneel profiel van de partijen

De betrokken partijen in de Naamse beroepsprocessen vertegenwoordigen de hele maatschappij (Grafiek 3).¹⁷ Opvallend is het percentage mensen dat afkomstig is uit adellijke en clericale middens. Dit percentage ligt veel hoger dan hun eigenlijke vertegenwoordiging in de maatschappij. Terwijl partijen afkomstig uit clericale middens, plattelands gemeenschappen, overheden en gilden vaak partijen zijn bij zeer specifieke geschillen, waar ik later op zal terugkomen, verdedigen adellijke partijen integendeel vooral belangen in verband met erfenissen.

Niet alle categorieën van justitiabelen zijn op dezelfde wijze betrokken bij de procedures. Grafiek 4 geeft het aantal gevallen weer waarin elke categorie als *demandeur/suppliant* (aanlegger, gearceerd) of als *défendeur/rescribent* (verweerder, niet-gearceerd) optreedt. Het is duidelijk dat de adel, advocaten en vooral de gilden een meer ‘proactief’ gedrag vertonen dan gemiddeld het geval is.

Opvallend is hoezeer justitiabelen proberen het gewicht van hun functie te laten gelden in de processtukken. De edelen beschrijven de details van hun titels en dat geeft een vrij goed beeld van de samenstelling van hun stand in die tijd: zestien ridders, 64 baronnen, één burggraaf, 48 graven, tien markiezen, twee hertogen en acht prinsen pleitten in Mechelen voor Naamse zaken. Gelukkig maar voor de griffiers gaat niet iedereen zo ver in de opsomming van hun functies als Anne Louis Alexandre de Montmorency, ‘prins van Morbecq, magnaat van Spanje van eerste klasse, eerste christelijke baron van Frankrijk, graaf van Estaires, van Bouchoven en van het Heilig Roomse Rijk, luitenant-generaal van de legers van de zeer christelijke Majesteit, gouverneur van de stad, kasteel en Frans fort van Aire in Artois, commandant van maritiem Vlaanderen’.¹⁸ Ook de burgers citeren graag hun status: 7,6 procent van de pleiters gedragen zich zo. Omgekeerd, vermoedelijk om de rechtbank wat milder te

Grafiek 3 Socio-professionele achtergrond van de procespartijen

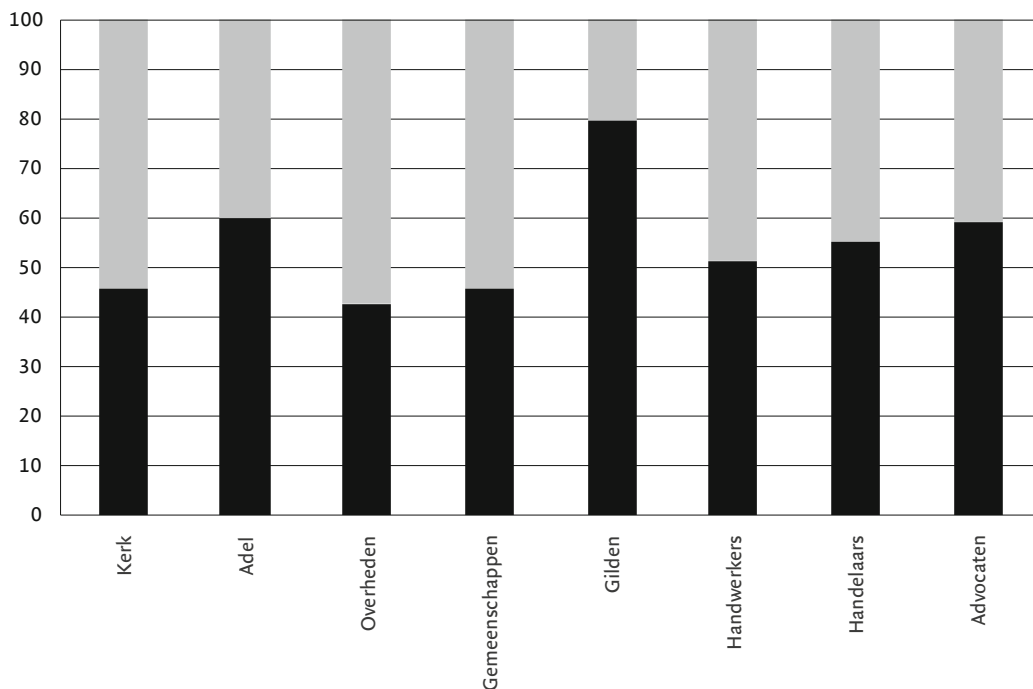

¹⁷ Een kwart (23,8 procent) van de procederende partijen hebben geen geïdentificeerde functie of beroep.

¹⁸ Minet tegen de Montmorency (1770-1794), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 3528 tot 3530/D en 404.04.

Grafiek 4 Socio-professionele groepen als aanlegger en verweerder

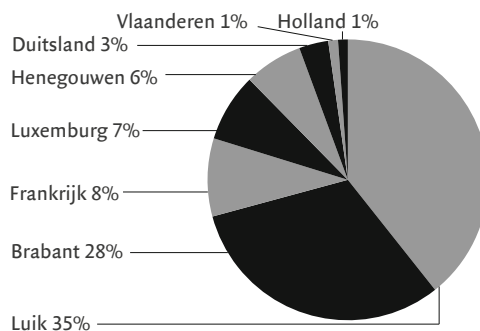

stemmen, benadrukken sommigen de bescheidenheid van hun situatie, door zichzelf te betitelen als ‘arme vrouw’, ‘arme dienaar’ of ‘arme knecht’. Paradoxaal genoeg zijn ze wel in staat langdurige en kostbare procedures te voeren.¹⁹

5.2 Geografische oorsprong van de procespartijen

Procespartijen van de in Mechelen behandelde Naamse dossiers zijn voor het merendeel inwoners van de provincie Namen, en wel van de hele provincie. Er zijn weinig dorpen of steden waarvan de naam niet voorkomt in de dossiers. 31,7 procent van de justitiabelen waarvan de woonplaats bekend is, woonde in de stad Namen (35,3 procent als we de onmiddellijke omgeving meetellen). We merken op dat Charleroi en de omliggende gemeenten, toen nog in de provincie Namen,

Grafiek 5 Verdeling procespartijen van vreemde origine

¹⁹ Er zijn sporen van Pro Deo-hulp, zie bijvoorbeeld: Godefroid tegen Malfroid (1760-1763), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 4194 en 402.3; Jamin tegen Halot (1776), *ibid.* 4325.

slechts vier procent van de processen vertegenwoordigen. Sommige partijen zijn dan weer niet uit de provincie afkomstig. 7,5 procent kunnen als ‘vreemd’ omschreven worden en het is opvallend dat binnen deze groep de verweerders/geïntimeerden met dubbel zoveel zijn als de aanvragers/appellanten. Hun verdeling (Grafiek 5) is een goede indicator van de (commerciële) betrekkingen van Namen met de bureu.

5.3 Voorwerp van de geschillen

Het kader van dit onderzoek is de rechtsgeschiedenis en we hebben bijgevolg bijzondere aandacht besteed aan de aard van de geschillen. De bestaande inventarissen zijn vaak onjuist in dit verband. Het is bijvoorbeeld vaak misleidend te zien dat ‘rente’ vermeld wordt als het object van het geschil, terwijl de rente slechts het financiële instrument is. Verder onderzoek naar het eigenlijk voorwerp van het proces is dan ook noodzakelijk.

We hebben geprobeerd een classificatie te maken op basis van een logica, die het voordeel heeft leesbaar te zijn voor een hedendaagse jurist. In 80 dossiers van de 993 kan het onderwerp niet worden bepaald wegens gebrek aan voldoende documenten. Anderzijds komt het voor dat eenzelfde proces op verschillende domeinen slaat. De identificatie van het onderwerp verzekert ook niet dat het dossier potentieel interessante documenten voor de rechtsgeschiedenis bevat. Vooreerst bevatten veel procesdossiers enkel processtukken. Zelfs als de juridische argumenten uit deze processtukken – ‘lecta’ (‘gelezen zaken’), *mémoires*, *avertissements*, en andere ‘rechtsmotieven’ – blijken, betekent dit niet dat ze ook een wezenlijk belang hebben. De debatten gaan vaak over feiten, zonder echte onderliggende juridische kwestie: honderden pagina’s kunnen geschreven worden om de realiteit van een betaling, de afbakening van een erf of de echtheid van een handtekening te bewijzen of te ontkennen. Onze kennis van het oude recht maakt daarmee bovendien geen enkele vooruitgang. De *facto* bieden ongeveer 260 dossiers ons potentieel waardevolle informatie vanuit dit perspectief en meer dan 9.000 dubbele pagina’s werden weerhouden voor analyse.

De onderwerpen van de meest courante processen zijn een afspiegeling van het economisch en sociaal leven van de tijd: particuliere erfgoedkwesties (vooral in onroerend goed), aangevuld met problemen van het platteland (agrarisch recht) en van het religieuze leven (Tabel 1). Globaal gesproken is deze grote steekproef op het vlak van de analyse niet zeer verschillend van de collectie van de Raad van Namen van Drosnel van de vorige eeuw,²⁰ noch van wat we zien in het midden van de vijftiende eeuw in de raden en *rencharges* van het Hoge Hof van Namen.²¹

20 C. Vael en D. Paquot, ‘Les ‘cas jugés’ du président Drosnel. Un recueil de jurisprudence namuroise du 17ème siècle’, *Bulletin de la commission royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances de Belgique*, 1996, 231-374.

21 Ph. Godding, *Conseils et rencharges de la Haute Cour de Namur (1440-1488)*. Recueil des anciennes coutumes de la Belgique. Coutumes de Namur et Coutumes de Philippeville, dl. 5, Brussel, 1992.

Tabel 1 Voorwerp van de geschillen

Onroerend goed: 190	Renten (grond en betaling)	82	Personen-recht: 46	Bescherming curatele, collocatie	21
	Betwiste goederen	32		Onderhoudsplicht	12
	Beslag op vaste goederen	30		Minderjarigheid	6
	Feodaal reliëf	15		Bekoring	4
	Naasting	14		Bekwaamheid van de vrouw	3
	Hypotheken	7			
	Nabuurerschap	5	Gerechtelijk recht: 44	Bevoegdheid en procedure	23
	Servituut	5		Gerechtskosten	12
Patrimoniumaal recht: 149	Erfopvolging	110		Deurwaarders en advocaten	9
	Legaten en testamenten	29	Gildenrecht: 35		
	Huwelijken, huwelijksgoed	7			
	Schenking	3			
Contracten-recht: 109	Verkoop	42			
	Diverse contracten	22			
	Huurcontract	16			
	Vennootschap	15			
	Verdeling	7	Publiek-recht: 34	Publiek beheer	17
Geschillen van de Kerk: 70	Nulliteit en verjaring	7		Anders (rekwisitie enz.)	12
	Pastorieën en vicariaat	23		Politie	5
	Lasten van kerken en pastories	23			
Schuld-invordering: 64	Prebenden en inkomsten	14	Scheld-woorden en lastering: 17		
	Tiend	10			
	Diverse schulden (buiten renten)	38	Heerlijke rechten: 17		
Fiscaliteit: 56	Geldwaardige papieren	20			
	Varia	6	Possessoire vordering: 12		
Agrarisch recht: 52					
	Weiden	20			
	Bossen	17			
	Jacht en vissen	7			
	Gemeenschappelijke goederen	6			
	Varia	2			

Ook al is het archief een essentiële bron, het is niet exclusief. De collecties van arrêstisten Coloma, Hony, Frarin, Dulaury of Humayn, maar ook andere in het Rijksarchief van Namen bewaarde stukken, zijn ook van belang voor de kennis van het recht in de achttiende eeuw. Het gaat onder meer over de collecties processtukken van vader en zoon de Stassart,²² over het eigenaardige repertoire van president Lambillon,²³ de collectie van deze rechter voor zijn persoonlijk gebruik, en vooral over de zeer volumineuze handgeschreven commentaren over het Naamse gewoonterecht, bewaard door de lokale *Société*

²² AEN, CPN, inv.nrs. 3249-3258.

²³ AEN, CPN, inv.nr. 3260-3261: *Répertoire commenté de matières juridiques établi par le président Lambillon*; AEN, CPN, inv.nrs. 3249-3258: *Recueils de motifs de droit annotés et transcrits par Jacques-Joseph Stassart et Jacques-Joseph-Augustin Stassart de Noirmont, xviiie siècle*.

Archéologique.²⁴ Vanuit een historisch perspectief, zal ik later en elders ook voortbouwen op bewaarde turbenonderzoeken²⁵ en oudere registers van jurisprudentie: het repertoire van 1440,²⁶ het Lodevoet repertoire van 1483²⁷ en de *conseils* en *rencharges* geregistreerd door het Hoge Hof van Namen tussen 1440 en 1488.²⁸

6 Justitie in haar context

De inleidingen op banden V en VI van de *Inventaire analytique des enquêtes judiciaires du Conseil de Namur*²⁹ bieden een goed inzicht in de politieke, economische en sociale achtergronden waartegen de Naamse rechterlijke activiteit zich gedurende de achttiende eeuw ontwikkelt. De beroepsprocedures in Mechelen betreffen vanzelfsprekend hetzelfde feitelijke geschil als in eerste instantie en wat werd gezegd voor de ene context geldt ook voor de andere, zelfs als een historicus vele nieuwe documenten ontdekt en een rechts-historicus over een veel rijker bronnenmateriaal beschikt.

Gedurende de achttiende eeuw herbergde Namen een garnizoen. Soldaten van alle rangen waren vaak partij in rechtsgeschillen en deze weerspiegelden ook de problemen van die tijd. De eeuw begon met de gevolgen van de campagnes van 1692 en 1695, met bijvoorbeeld gedwongen leningen voor de bijdragen die door Frankrijk geëist werden, de wederopbouw van huizen verwoest tijdens de belegering van Namen en het bombardement op Charleroi, de waardedaling van gebouwen of wijngaarden door de komst van nieuwe vestingwerken. De Spaanse Successieoorlog liet ook sporen na, voornamelijk door opeisingen en de levering van voedsel aan beide legers. De situatie was vaak in het voordeel van de Naamse handelaars, ondanks hun ergernissen over de inbeslagname van hun schepen of achterstallige betalingen. De verdragen van Utrecht (1713), Rastadt (1714) en het Barrièreverdrag (1715) leidden tot de komst van een Hollands garnizoen in Namen (stad en citadel) dat tot 1782 gebleven is. Dit lange samenwonen van ongeveer 3.000 soldaten met de burgerij deed echter, volgens de bestudeerde bronnen, geen specifieke geschillen ontstaan. De onlusten onder de regering van Jozef II lieten ook weinig sporen na in de beroepsprocedures vanuit Namen: de opeising van paarden in Hemptinne, de arrestatie van een musicus en schrijver van opruiende liederen, de patrouilles van Flawinne om ‘alle zwervers en schooiers, deserteurs van de troepen van Zijn Majesteit’ te arresteren.³⁰ Dit weerspiegelt eigenlijk niet de grote veranderingen en hevige beroering

²⁴ Société Archéologique de Namur, *Manuscrits juridiques*, inv.nr. 107/2, 120/11, 121, 122 en 124.

²⁵ *Enquêtes par turbe du Conseil de Namur (1496-1630)*, C. Douxchamps-Lefèvre en Ph. Godding (eds.), Brussel, 1972.

²⁶ *Répertoire de jugements, recharges et conseils de la Haute Cour du Feix, année 1440*, in: *Les coutumes de Namur*, II, J. Grandgagnage (ed.), Brussel, 1870, 7-132.

²⁷ *Répertoire de Louis Lodevoet, année 1483*, in: *Les coutumes de Namur*, II, J. Grandgagnage (ed.), Brussel, 1870, 133-390.

²⁸ Godding, *Conseils et rencharges de la Haute Cour de Namur*.

²⁹ Douxchamps-Lefèvre, *Inventaire analytique*, V (1701-1748) en VI (1749-1794). Voor een meer gedetailleerde weergave van de historische context, zie M. Ronvaux, *Une Histoire du Namurois*, II, *Les Temps Modernes*, Namen, 2015.

³⁰ Delory tegen Gaine (na 1789), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 4367.

door de Brabantse Revolutie. Belangrijke processen werden niettemin ingesteld door notabelen die in het nauw gedreven werden omwille van hun trouw aan het regime, waarvan de eerste Jacques-Joseph-Augustin de Stassart was, voorzitter van de Raad van Namen.³¹

De sociaaleconomische veranderingen van de eeuw zijn duidelijk tussen de regels door te lezen in de Naamse appèldossiers: het toenemende belang van nieuwe industrieën, de prijsverhoging van landerijen, de intensievere landbouw tegenover de traditionele praktijk en in 1773 zelfs het ter discussie stellen van het bestaan van de gemeenschappelijke gronden. De uitbreiding van het wegnnet genereert nieuwe en onvermijdelijk omstreden belastingen, vooral omdat de overheden, door tegenstrijdige maatregelen, de ontstane problemen nauwelijks aankunnen. Het geschil tussen de inwoners van Saint-Servais en het Naamse stadsbestuur, dat hen het onderhoud van de nieuwe Brusselse steenweg wil opleggen, is daarvan het perfecte voorbeeld.³²

Ook verandert de economische praktijk. Handelsondernemingen worden steeds vaker procespartij, onder meer ten gevolge van het gebruik van commerciële wissels en *promesses*. Veel procedures betreffen smederijen, die hun activiteiten uitbreiden bijvoorbeeld richting de wapenindustrie. De Montpellier van Yvoir bijvoorbeeld moest zich verdedigen voor een omstreden leveringscontract van ijzeren staven naar Amsterdam.³³ Andere traditionele Naamse industrieën blijven vertegenwoordigd in de appèldossiers. Een omstreden verkoop van zinkerts uit de mijnen van Limburg illustreert een actieve koperindustrie. Ook de aardewerk- en porseleinfabriek in Andenne en natuurlijk de vennootschap voor de '*négoce des plombs qui se retirent à Vedrin et environs*' komen voor in de appèldossiers in Mechelen.

Het Mechelse archieffonds bevat bovendien allerlei primaire informatie over de mijnbouwbedrijven, hun activiteit en hun technische ontwikkelingen, zoals de *machine à feu*. De geschiedenis van de mijnbouw in de regio van Charleroi begint serieus vanaf de jaren 1720. 'Parçonniers' (verenigde werknemers van een bepaalde mijn), eigenaars en investeerders verdedigden fel hun belangen. Houpe en l'air, Grande Castaigne of Forest Châtelineau, la petite Haize, la Masse et Le Vivier in Gilly, Grand Bouillon, Nayette, Layette, Cawette, Bawette, Cayelette en Mambour in Charleroi zijn de meest omstreden steenkooladers. Daar vindt de meeste oppervlakteschade plaats ten gevolge van de mijnbouw. Namen heeft ook zijn steenkoolbekken, weliswaar minder rijk, maar het vormt ook voorwerp van geschillen.³⁴ Ten slotte duikt ook de voormalige steenhouwersindustrie op in de Naamse appèldossiers.

31 De Stassart tegen Les 24 corps des métiers de la Ville et Banlieue de Namur (1793-1794), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 4659.

32 Inwoners van Saint-Servais tegen stadsbestuur van Namen (1760-1763), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 4602.

33 Sappin en Devooght tegen Petit en Delbecq (1725-1727), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 3995.

34 Voor een historisch overzicht van dit onderwerp, zie C. Douxchamps-Lefèvre, 'Le commerce du charbon dans les Pays-Bas autrichiens à la fin du XVIIIe siècle', *Revue belge de philologie et d'histoire*, 1968, 393-421.

7 Institutionele procespartijen

Bepaalde categorieën van justitiabelen zijn sterk vertegenwoordigd in de appèldossiers. Kerkelijke en wereldlijke overheden, plattelandsgemeenschappen en gilden verdienen speciale aandacht. In deze periode waren de rooms-katholieke kerk en de geestelijkheid juridisch gezien niet langer overheersend. Het oppergezag van de jurisdictie van de wereldlijke overheid was niet langer omstreden, en rechtsgeschillen hadden vaak directe invloed op het religieuze leven. De clerus had geen echt privilege meer ten opzichte van het burgerlijk recht, behalve voor wat betreft de verjaring. Wel was de Kerk bijvoorbeeld onderworpen aan specifieke beperkingen om te verwerven (dode hand) of te vervreemden. De fiscale zaken waarin zij betrokken was gingen niet over het principe van de belastingplicht, maar over technische bedingen die van toepassing waren op elke belastingplichtige. De geestelijken leken net als andere justitiabelen van die tijd ook erg gehecht aan hun eer en aan het protocol en aarzelden niet om op dit gebied lange en kostbare processen te voeren. Het is niet verrassend dat de bouw- en onderhoudskosten van parochiekerken en pastoriën aan de basis lagen van veel geschillen. De aanleiding van veel van dit soort geschillen werd echter weggenomen met het edict van 1769 dat bepaalde dat deze kosten ten laste kwamen van de begunstigden van de tienden.³⁵

Ook overheidsinstanties waren regelmatig procespartij, eerst betrof dat vooral het Naamse stadsbestuur. De Grote Raad, als beroepsinstantie voor de Raad van Namen, deed uitspraak in echte administratieve geschillen. De appèldossiers betroffen allerlei maatregelen: openbare aanbestedingen, onteigeningen, verlening van burgerstatus, in-kwartiering van troepen en handelsbeleid. Fiscale geschillen kwamen veel voor en betroffen bijvoorbeeld invoer- en doorvoerrechten, de ‘gabelle’³⁶ maar ook de verdeling van de bijstand en de aan de leenheer verschuldigde belasting. Fiscale geschillen waren dus gevarieerd en over het algemeen zwaarwichtiger dan het proces over de vrijstelling van de gabelle op wijn voor het jezuïetencollege van Namen over ‘enkele vaten die de Vader Rector vanuit het koninkrijk Frankrijk naar de stad gebracht had voor eigen consumptie’.³⁷ Het stadsbestuur, in zijn dubbele hoedanigheid van gerechtelijk en politiek functionaris, kon privaat aansprakelijk gesteld worden, bijvoorbeeld voor een ongerechtvaardigde gevangenisstraf of wegens zijn nalatigheid in de bewaking van een ontsnapte gevangene. Stadsontwikkeling, ten slotte, was een domein dat in Namen een belangrijker rol ging spelen in de achttiende eeuw. Zo was er sprake van compensatie voor onteigening van gronden gelegen bij de molen van de Samber, die de stedelijke overheid ‘heeft laten uitwinnen voor het genoegen van het publiek en de verfraaiing van de stad’. Het procesdossier levert

³⁵ Edict van Maria-Theresa van 25 september 1769 ‘sur l’obligation d’entretenir, de réparer et de restaurer les églises paroissiales au plat-pays, ainsi que les presbytères ou maisons pastorales’.

³⁶ De gabelle was de lokale belasting in Namen op voedingsmiddelen en consumptiegoederen (vooral wijn, bier en brandewijn).

³⁷ Stadsbestuur van Namen tegen Vader Rector van het Jezuïetencollege te Namen (1724-1725), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 139.2.

uitgebreide informatie over de toestand en de waarde van vastgoed in Namen aan het begin van de achttiende eeuw.³⁸ De verplichting om met steen te bouwen leidde ook tot procedures, zoals bij het bevel om een houten huis te slopen en te herbouwen op de hoek van de Saint-Hilairestraat, beschadigd door het beleg van 1695 alsook dat van 1704, en dit op grond van het edict van 20 februari 1708.^{39, 40}

Wat de gilden betreft, deze verschenen telkens voor de rechter om hun monopolies te verdedigen. Ze stonden regelmatig tegenover elkaar. Komt het toe aan de schrijnwerkers of aan de timmerlieden om een altaartrede in de Abdij van Salzinnes te bouwen? Doorbreekt een orgelbouwer het monopolie van de timmerlieden als hij zelf het voetstuk van zijn instrument monteert?⁴¹ En waarom gooien de meester-slaggers een 'enorme hoeveelheid' gerookte haring, verkocht door een concurrent uit Brussel, in de Maas? Is dat om een concurrent te verdringen of om de volksgezondheid te vrijwaren?⁴² Dit soort processen stapelt zich op, of het nu ging om de aanwerving van een helper of om de meester-proef om toegelaten te worden tot het ambacht. Deze corporatistische privileges doen anachronistisch aan in het licht van de nieuwe industriële ontwikkelingen, die de gilden kennelijk vreemd bleven.

Plattelandsgemeenschappen verdedigden actief hun materiële belangen, al was het maar uit principe. Zelfs de meest afgelegen landelijke gebieden waren betrokken: bossen en weiden waren cruciaal voor hen, in het bijzonder voor de zwakste leden onder hen. Deze rechten werden volledig erkend en hun vrijheid om in rechte op te treden was ruimer in Namen dan in andere vorstendommen.⁴³ Binnen deze gemeenschappen liepen de belangen tussen grote en kleine landeigenaren meer en meer uiteen. De onrustige achttiende eeuw weerspiegelt zich in deze appêldossiers: de invloed van de oorlogen tegen Frankrijk op het plattelandsleven, de automatisering van de landbouw ten koste van de traditionele praktijk en ten slotte het ter discussie stellen van de gemeentegronden door de verdeling in 1773 van een deel daarvan.

8 Bekende geschillen en *curiosa*

Originele stukken uit Mechelse archieven werpen soms nieuw licht op bekende geschillen uit de Naamse geschiedenis. Zo is er het proces per evocatie over de ernstige incidenten uitgelokt door de schepen en advocaat De Vivier tijdens een zitting van het stads-

³⁸ Stadsbestuur van Namen tegen Dupuis (1703-1704), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 4491.

³⁹ Edict van Philippe V van 20 februari 1708 '*ayant pour objet de faire disparaître les maisons en bois existantes dans la ville de Namur, et statuant, en conséquence, qu'on en rebâtira dix chaque année*'.

⁴⁰ Stadsbestuur van Namen tegen Misson en consorten (1719-1720), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 4496 en 397.2.

⁴¹ Goinaux tegen corporation des menuisiers (1753), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 4588.

⁴² Fanoy, Rase, Wéry en Eloy tegen gilde van de slaggers (na 1755), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 4592. Dicta van 24 januari 1761, 14 augustus 1765 en 4 februari 1768, ARA, GRNM, D, dl. 107, inv.nr. 1043.

⁴³ M. Ronvaux, 'Communautés rurales dans les appels de Namur au Grand Conseil de Malines (XVIIIe siècle)', *Annales de la Société Archéologique de Namur*, 2016, 21-56.

bestuur van Namen.⁴⁴ In een even bekende zaak werd de jurisdictie van het Naamse stadsbestuur in twijfel getrokken en dat leidde tot een echte krachtmeting met de Raad van Namen. Die zaak liep tien jaar, resulteerde in veel *dicta*, en de onderdelen van het dossier zijn verspreid in tal van archiefnummers.⁴⁵ Die zaak begon in augustus 1716, toen het Hof van Namen een dienstster, Jeanne Servais, veroordeelde tot drie maanden gevangenis en verbanning voor het leven voor diefstal uit het sterfhuis van haar meester Jacques Burlet. De vrouw werd daarna onschuldig verklaard door de Raad van Namen, en een onwaarschijnlijke opeenvolging van twistpunten begon, zowel tussen de twee hoven als tussen de partijen van het drama.

In een geschil over de inningen van de *gabelle* in Naninne en Dave en de daarmee gepaard gaande betwiste eigendom van deze dorpen in de buitenwijken van Namen, kwamen het stadsbestuur en de lokale heer herhaaldelijk tegenover elkaar te staan, in een procedure die duurde van 1741 tot 1758.⁴⁶ Het geschil was bekend, maar het dossier bevat wel nieuwe informatie over het burggraafschap van Dave.

Andere geschillen met een vrij kleine inzet maar een bijna romantisch karakter gaven aanleiding tot bijzondere procedures. De opvolging van Jean François Renard, de priester van Falisolle, brengt een rijke man met een liederlijke levensstijl ten tonele samen met een meisje met een omstreden identiteit, zijn vermeende peetdochter. De procedure, waarbij sprake was van verduistering uit de kamer van een stervende man, sleepte dertig jaar aan in Namen en Mechelen.⁴⁷ De meest verbazingwekkende zaak is wellicht het proces gevoerd tussen 1717 en 1726 door priester Joseph de Marneffe, die te gast was in het hotel *De Witte Schapen* van een zekere Chenu in Hemptinne. De priester werd ervan beschuldigd zijn rekeningen niet te betalen en werd opgesloten, terwijl zijn goederen in beslag werden genomen. Hij rustte niet voordat zijn naam gezuiverd werd, en dagvaardde de herbergier, de burgemeester, de schepen en zelfs de agenten die hem hadden aangehouden. Hij aarzelde zelfs niet om zijn pleidooien te laten drukken. De zaak genereerde een onvoorstelbare hoeveelheid documenten. De priester won uiteindelijk van iedereen en dreef het zelfs tot de publicatie van een gedrukte publieke verontschuldiging.

Bekende figuren uit die tijd kwamen soms in een ongewoon daglicht te staan bijvoorbeeld door de aanwezigheid van handschriften, onder meer van François Joseph Galliot (1735-1789), een bekende historicus. De dossiers bevatten niet enkel processtukken en pleidooien van advocaten, maar ook vele specifieke, interessante elementen voor uiteenlopende onderzoeken: ondervragingen, fiscale registers, boeken van handelaars, enzo-

44 D'Hinslin tegen De Vivier (1719-1729), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 3975 en 397.3; ARA, GRNM, D, dl. 107, inv.nr. 1035.

45 Burlet tegen Servais en d'Hinslin (1717-1726), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 4022, 4566, 131.2, 388.7, 390.1, 391.1, 392.1, 393.1, 394.1 en 395.1; gelinkt met Burlet tegen Servais en d'Hinslin (1717-1726), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 131.3 en 390.3.

46 De Vignacourt tegen stadsbestuur van Namen (1741-1758), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 4528, 4591 en 483; *Dicta* van 13 juli 1739, 20 mei 1752 en 27 februari 1758, ARA, GRNM, D, dl. 107, inv.nrs. 1040 en 1042; zie ook de beslissing van 15 januari 1728 in een vorige procedure: ARA, GRNM, D, dl. 107, inv.nr. 1038.

47 Dumont tegen Renard et consoorten (1717-1726), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 4181, 4182, 4183, 4184, 199.3, 295.4 en 363.14.

voort. Het geschil tussen twee textielhandelaars zorgde zelfs voor twee perfect bewaarde textielstalen. Kunsthistorici kunnen er ongepubliceerde plannen voor kerken of gebouwen terugvinden, en talrijke geografische kaarten en plannen, waarvan sommige onder meer de geschiedenis van de mijnbouw in Charleroi illustreren.⁴⁸

9 De rechtspraktijk

De archieven van de Naamse appèldossiers brengen vanuit rechtshistorisch oogpunt niets revolutionairs aan het licht: er zijn relatief weinig zaken met een originele juridische inhoud, en bovendien preciseren deze vooral bestaand recht in plaats van het te wijzigen. Het gewoonterecht bleef het absolute referentiepunt en speelde een leidende rol. Het gewoonterecht ging nog vaak voor op nieuwe regelgeving, die eerder als aanvulling gold. De eerste prioriteit was steeds het bewijzen van oud – geschreven of ongeschreven – gewoonterecht. Bij gebrek aan bewezen lokale gewoonten werden soms gewoonten uit verafgelegen streken aangehaald. Deze speurtocht naar oude rechtsgebruiken kon uitmonden in een onderzoek door turben of andere gerechtelijke onderzoeken. Deze, uitgevoerd op de plaats van het geschil, konden ook in beroep verzocht worden, hoewel ze daar veel zeldzamer waren dan in eerste aanleg. Vooral het onderzoek door turben was zeldzaam geworden sinds het op schrift stellen van het gewoonterecht. Het (geleerde) Romeinse recht werd regelmatig ingeroepen als een rechtsvraag daar aanleiding toe gaf. De geschriften van moderne geleerde juristen werden veelvuldig en vaak eenzijdig aangehaald, soms met beperkte relevantie, en regelmatig door een citaat ‘uit tweede hand’. Naast de ‘grote klassieken’ van de Zuidelijke Nederlanden (Charles de Méan, Pieter Stockmans, Paulus Christinaeus), worden honderden rechtsgeleerden uit heel Europa geciteerd, van de middeleeuwen tot de toenmalige tijd, met een duidelijke voorkeur voor Johannes Voet, Antoine Favre en Andreas Gail. Ook beroepen de procespartijen zich vaak op de bijbel als rechtsbron.

Tegelijkertijd begon regelgeving door overheden een steeds grotere rol te spelen. Van 1751 tot de Revolutie treden 67 edicten en bevelen in werking in Namen. Dat is drie keer zo veel als in de eerste helft van de achttiende eeuw. De lange regeerperiode van Maria Theresia is duidelijk gemarkeerd door de publicatie van een reeks verordeningen aangaande de kerk: edicten over de verkoop van activa, de sanctie van misbruik in verband met ‘dode hand’, verplichtingen van begunstigden van tienden, tot en met het verbod van de jezuïetenorde. Deze nieuwe regels leken probleemloos geïntegreerd te worden in de juridische praktijk en gaven slechts marginale interpretatieproblemen.

De advocaten hadden veelal een gelijkaardige werkwijze. Ze verwezen bijvoorbeeld naar dezelfde rechtsbronnen. Ook een opeenstapeling van verwijzingen ter ondersteuning van hun standpunt is de regel. Procederende partijen waren er systematisch naar

⁴⁸ De Marneffe tegen Gillard, Jaumin, Sprumont en consoorten, en Mattagne (1717-1726), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 3977, 4481, 114.1, 115.1, 116.1, 117.1, 126.1, 127.1, 129.1, 129.2, 130.3 en 306.6.

op zoek om hun tegenstander en diens advocaat in diskrediet te brengen. Ze schetsten hun kwade trouw of oneerlijkheid en trokken hun mentale toestand in twijfel in termen die tegenwoordig ondenkbaar zijn. Ze produceerden lange lijsten met argumenten, soms honderden pagina's lang. Deze schitteren zelden door structuur of transparantie. Herhalingen, een warrige opbouw en lange uitweidingen zijn eerder de regel, alsof het erop aankwam de tegenstander in de massa te doen verdrinken. Eén van de talrijke voorbeelden: om zijn heerlijke rechten en titel als heer 'van Boninne' in plaats van 'in Boninne' te rechtvaardigen, schreef raadsman Pierre Paul de Gaiffier een 'avertissement' van 548 punten.⁴⁹ Processtukken, pleidooien, adviezen, rechtsmotieven, feitelijke en rechtsafleidingen werden bovendien soms gedrukt, ondanks de proclamatie van Maria Theresa uit 1775, om deze praktijk te beteugelen.

10 Uitgebreide sententies

Een uitgebreide sententie, opgesteld door de griffier of diens ondergeschikte op basis van de processtukken, herlezen en eventueel gecorrigeerd door de *magistrat rapporteur*, bevat de identificatie en de functie van de partijen in het geschil, de samenvatting van de procedure, de belangrijkste argumenten van de partijen en de beslissing zelf. Een uitgebreide sententie was de uitzondering en kwam ten laste van diegene die deze had aangevraagd, in principe dus diegene die het proces gewonnen had. Deze wilde namelijk een overtuigend bewijs in handen hebben voor zichzelf en zijn toekomstige erfgenamen.⁵⁰ De juridische motivering bleef beperkt (een verplichting om beslissingen te motiveren bestond niet) maar kon worden afgeleid uit de feitelijke en juridische argumenten van de winnende partij. De beraadslaging was geheim en mogelijke meningsverschillen tussen rechters werden niet weergegeven.

De uitgebreide sententies zijn bijna volledig bewaard gebleven, met uitzondering van die van de laatste twintig jaar van de achttiende eeuw, zoals vastgesteld door Verscuren.⁵¹ Hun aantal voor de appèldossiers vanuit Namen is zeer laag: vier voor de hele achttiende eeuw. Dit is erg weinig, zelfs al vormden uitgebreide sententies de uitzondering, want, hoewel die praktijk al in verval was,⁵² publiceerde de Grote Raad er nog 280 tussen 1693 en 1772. Moeten we hieruit afleiden dat de Naamse justitiabelen bijzonder zuinig waren of weinig behoefte hadden aan een veilige titel? Bovendien lijken drie van die vier uitspraken weinig juridische of historische waarde te hebben en alleen de wens van een explicie-

⁴⁹ De Gaiffier tegen Stadsbestuur van Namen (1735-1745), ARA, GRNM, BN, inv.nr. 4521.

⁵⁰ A. Wijffels, 'Grand Conseil de Malines: la rédaction des sentences étendues et le recueil de jurisprudence de Guillaume de Gysperre', in: A. Wijffels (red.), *Case Law in the Making, The Techniques and Methods of Judicial Records and Law Reports*, Berlijn, 1997, 302.

⁵¹ A. Verscuren, *Nadere toegang op de geëxtendeerde sententies van de Grote Raad van Mechelen 1693-1772*, Brussel, 2013, 183.

⁵² Over deze daling, zie: S. Michel, 'Les 'arrêts étendus' du parlement de Flandre: étude d'une spécificité juridique locale', *Revue du Nord*, 2009, 745-761.

te titel voor de toekomst moet die justitiabelen gemotiveerd hebben. De eerste uitgebreide sententie betreft een puur procedureel geschil. Doel was het stadsbestuur van Namen te dwingen om een aantal van zijn registers te deponeren bij de griffie van de Raad van Namen.⁵³ De tweede betrof een boete opgelegd aan een kastenmaker door het gilde van timmerlieden, omdat hij een trap had gebouwd.⁵⁴ De derde betrof de toekenning van de pastorie van Thisnes.⁵⁵ Alleen de vierde zaak waarvan de processtukken bewaard bleven, heeft ondanks haar alledaagse onderwerp (de geldigheid van een rentebeding) enige juridische waarde.⁵⁶ De beslissing, gebaseerd op een onderzoek door turben, zou zelfs nog in de volgende eeuw voor commentaar zorgen.⁵⁷ Met uitzondering van dit geïsoleerde geval dragen de beslissingen van de Grote Raad van Mechelen uit de achttiende eeuw weinig bij aan de kennis van het oude Naamse recht. Het is ook duidelijk dat de uitgebreide sententies voor Namen nooit de rol van een 'interpretatief decreet' speelde, die Verscuren suggereert.⁵⁸

11 De dicta

Het dictum, de kort en bondig geschreven beslissing, identificeert de partijen en geeft de beslissing weer. Het onderwerp wordt niet weergegeven, maar kan soms worden afgeleid uit de instructies van de rechters voor de uitvoering van hun beslissing. De dicta⁵⁹ met betrekking tot de achttiende eeuw zijn verzameld in zeventien grote registers in het Rijksarchief.⁶⁰ Ze zijn weinig onderzocht, want hun informatieve waarde is klein. Van 1700 tot 1794 zijn 9457 uitspraken geregistreerd, waarvan er 6352 definitieve oordelen zijn. Voor dit artikel zijn deze registers volledig doorgenomen in een poging om ze met al geïnventariseerde Naamse appèldossiers in verband te brengen, hetgeen nog niet eerder gedaan was. Omdat de appèldossiers, enkele uitzonderingen daargelaten, geen enkele aanwijzing omtrent hun afloop bevatten, leek dit de enige manier om bepaalde ontwikkelingen in de rechtspraak te onderscheiden. In dit onderzoek werden 366 'Naamse' beslissingen geïdentificeerd, inclusief 61 tussenvonnissen zonder een definitieve uitspraak.

53 Stadsbestuur van Namen, tussenkomende voor zijn sergeant, Jean Piret (appellant) tegen Henri Auguste, heer de Dave et graaf van Laroche (geïntimeerde), ARA, GRNM, Geëxtendeerde sententies (GS), inv.nr. 973, fol. 625-634 (15 januari 1728). Appel wordt verworpen.

54 Gilde van de timmerlieden, dakwerkers en pontonniers (appellant) tegen gilde van de schrijnwerkers tussenkomende voor Nicolas Cabareau, lid van het gilde (geïntimeerde), ARA, GRNM, GS, inv.nr. 975, fol. 19-146 (23 juni 1736). Appel wordt verworpen en Naamse beslissing van 17 maart 1730 bevestigd.

55 Provoost, decaan en kapittel van Andenne tussenkomende voor Gilles Malherbe (appellant) tegen Artesfaculteit van Leuven tussenkomende voor Jean Pierre Smouts (geïntimeerde), ARA, GRNM, GS, inv.nr. 976, fol. 352-435 (29 maart 1760). De Grote Raad hervormt de beslissing van de Raad van Namen van 28 april 1757.

56 Kapittel van Saint-Aubain tegen De Suenne (1728-1730), ARA, GRNM, BN, inv.nrs. 144.4, 145.5 en 412.04.

57 Zie namelijk de publicatie van turbenonderzoeken door: J. Grandgagnage, *Coutumes de Namur et Coutumes de Philippeville*, I, Brussel, 1869, 227 en 235.

58 Verscuren, *Nadere toegang*, 11.

59 Terwijl oude documenten spreken over dictums, wat het Latijnse woord verfranst, wordt nu bij voorkeur dicta gebruikt.

60 ARA, GRNM, D, inv.nrs. 1029-1045.

De activiteit van de Grote Raad met betrekking tot Namen is dus gering. 'Naamse' dicta vertegenwoordigen slechts 3,9 procent van het totaal. Dit geringe percentage is echter vergelijkbaar met de fiscale bijdrage van de provincie Namen aan de financiën van de Zuidelijke Nederlanden. Het kleine aantal dicta is wel weer verrassend in vergelijking met het totaal van de Naamse appèlprocedures dat bij de Grote Raad aanhangig werd gemaakt: kennelijk leidden slechts 27,3 procent van de aangespannen procedures tot een uitspraak (366 van de 1340) en enkel 22,8 procent tot een definitieve beslissing (305 van de 1340). Dit zou betekenen dat slechts in een verrassend klein aantal Naamse appèlprocedures een definitieve beslissing werd bereikt. Dit kan enigszins genuanceerd worden door een vergelijking met de distributieregisters. De distributie of toekenning van het dossier aan een *magistrat rapporteur* gebeurde pas in een vrij laat stadium van de beroepsprocedure, namelijk na de officiële toelating om de beroepsprocedure op te starten, de pleidooien, de waarborg door de appellant en de verzending van de documenten bij een geschreven procedure of een uitgebreide instructie bij een mondelinge procedure. Voor de achttiende eeuw heeft Verscuren in de distributieregisters 901 Naamse appèldossiers geïndentificeerd. In ongeveer een derde van de gevallen (439 van 1340) heeft dus kennelijk geen distributie plaats gevonden en deze zaken zijn dus nooit onderworpen aan een inhoudelijke beoordeling. Verbazingwekkender is dat van de 901 toegekende dossiers, er slechts 366 (40,6 procent) sporen in de dicta hebben achtergelaten. Waar zijn de andere gedistribueerde appèldossiers gebleven? Het is gebleken dat de registers van de dicta sowieso incompleet zijn. Hoewel deze registers chronologisch werden bijgehouden (afgezien van een hiaat ten gevolge van de Brabantse Revolutie), werden niet alle oordelen opgenomen. Ontbrekende beslissingen zijn teruggevonden bij verschillende arrêstisten, in commentatoren, in de archieven van de Stassart, of op nota's in procesdossiers zelf. Soms kan uit de processtukken worden opgemaakt dat intrekking van de appèlprocedure of een minnelijke schikking heeft plaatsgevonden. De Grote Raad stimuleerde bemiddeling en soms werden partijen in een tussenarrest bevolen om 'voor een gevolmachtigde te verschijnen om samen een schikking te treffen'. Deze gevallen kunnen echter slechts zeer gedeeltelijk het lage aantal dicta in de registers verklaren. Nader onderzoek is hier geboden.

Onder de definitieve dicta werd in 33,1 procent van de gevallen het beroep toegewezen en in 66,9 procent verworpen. Twee derde van de appèls werd dus verworpen, wat niet verrast naar huidige maatstaven. De uitspraak werd formeel gedaan door de vorst. Verwijzend naar de eerdere beslissing van de Raad van Namen, verklaarde deze dat: '*mal avoir été jugé par ceux dudit Conseil, bien appelé par l'appelant*' of anders dat '*bien avoir été jugé par ceux dudit Conseil mal appelé par l'appelant*', in welk geval deze laatste veroordeeld werd tot een boete voor een *fol appel*, een appèl zonder grond. De kosten werden gedragen door de verliezende partij, maar konden gedeeld worden als een beroep gedeeltelijk werd toegewezen. In sommige gevallen stelde de Grote Raad zich niet tevreden met het toewijzen of verwerpen van het beroep, maar 'behandelt het beroep en doet wat wordt aangeduid te niet en zegt recht door een nieuw vonnis', al dan niet ten faveure van de appellant. Een

dergelijke beslissing kwam voor als bijvoorbeeld het onderwerp of de omvang van het geschil tijdens de procedure gewijzigd was.

12 Conclusie

De onderzochte beroepsprocedures vanuit Namen bij de Grote Raad van Mechelen geven zowel inzicht in de proces- en rechtspraktijk als in toenmalige sociaaleconomische ontwikkelingen. Het archief geeft een overzicht van mogelijke procedures, vaak ook van langlopende procedures, eerst bij de Raad van Namen en vervolgens bij de Grote Raad, en van evocatieprocedures. De gemiddelde lengte van een beroepsprocedure bij de Grote Raad bedroeg twee jaar en zeven maanden. In beginsel hadden alle sociale klassen toegang tot de hoogste rechterlijke autoriteit van de Zuidelijke Nederlanden, van een eenvoudig dienaar tot hoge edele, en genoten daar een gelijke behandeling. De adel was echter verhoudingsgewijs bij een veel hoger aantal procedures betrokken dan de rest van de bevolking. Overheidsinstanties werden regelmatig als justitiabelen op verschillende terreinen ter verantwoording geroepen. De rechtsstaat lijkt geen holle frase

Het fenomeen van de *great litigation decline* wordt door het huidige archiefonderzoek naar de beroepsprocedures vanuit Namen bevestigd: in de loop van de achttiende eeuw is er inderdaad een matige neerwaartse trend in het aantal beroepsprocedures vanuit Namen. Twee zaken vallen op. Ten eerste, de invloed van politieke gebeurtenissen (Spaanse en Oostenrijkse Successieoorlogen) lijkt veel belangrijker dan deze globale trend. Ten tweede geldt deze tendens net zo sterk, zo niet sterker, voor lokale procedures voor de Raad van Namen. Een eventuele samenhang tussen die achteruitgang en sociaaleconomische veranderingen moet voor Namen nog worden onderzocht. Maar in Namen speelt sowieso nog een ander fenomeen, namelijk de vorstelijke inflatie van edicten in de tweede helft van de achttiende eeuw. Deze edicten reguleerden sommige domeinen van rechtsleven zeer strikt en ook dat kan het aantal rechtszaken hebben gereduceerd.

De vergelijking van de Naamse beroepsdossiers met de registers van de Mechelse *dicta* brengt een nog onopgelost probleem aan het licht: slechts een abnormaal laag aantal beroepsprocedures resulteerde in een bewaarde definitieve beslissing. Ondanks dat de registers van *dicta* onvolledig zijn en dat de Grote Raad sterk aandrong op het bereiken van een minnelijke schikking, dan nog is dit verschil niet volledig verklaard.

De beroepsdossiers vormen een weerspiegeling van het economische en sociale leven van het toenmalige Namen: familiepatrimonium, economisch, landelijk en religieus leven. De periodes van oorlog en buitenlandse bezetting (oorlogen naar aanleiding van de opvolging in Spanje en Oostenrijk) lijken geen merkbare invloed op het privaatrecht zelf te hebben gehad, maar hadden wel hun weerslag op gerechtelijke procedures en leverden ook specifieke rechtszaken op (bijvoorbeeld over schadevergoeding voor belegeringen en opeisingen). Aan het eind van de achttiende eeuw bracht de Brabantse Revolutie

ook zijn eigen geschillen met zich mee, vooral met betrekking tot schadeloosstelling.

Slechts 35 procent van de beroepsprocedures vanuit Namen in Mechelen betrof de stad Namen en zijn voorsteden: de overige steden en plattelandsgemeenschappen waren dus prominent aanwezig. Plattelandsgemeenschappen bleken actieve litiganten, bijzonder bezorgd over de verdediging van de voor hen vitale weide- en bosrechten. Ook de kerk was een zeer actieve institutionele rechtzoekende, en seculiere rechtbanken bepaalden deels het religieuze leven. Ze deden uitspraken over de toekenning van pastorale ambten en over kerkelijke inkomsten, naast het klassieke conflict tussen de begunstigten van tienden en parochies. De aanwezigheid van buitenlandse litiganten wijst erop dat Namen voornamelijk op Luik was gericht (althoewel niet behorend tot Zuidelijke Nederlanden) en Brabant. De inzet van rechtszaken was soms minimaal en niet in verhouding tot de proceskosten: vaak speelde dan de noodzaak om bepaalde rechten voor de toekomst veilig te stellen.

Ten slotte laten de beroepsprocedures vanuit Namen bij de Grote Raad de spanningen zien als gevolg van de toenmalige sociaaleconomische veranderingen. Het platteland werd geconfronteerd met nieuwe landbouwpraktijken, landverdeling en spanningen tussen grote en kleine boeren. De mijnbouwindustrie ontwikkelde zich sterk, vooral in het westen van de provincie, rond Charleroi, en de procesdossiers bieden veel nieuwe historische informatie. Hetzelfde geldt voor de metaalindustrie, actief aan de zijarmen van de Maas, die zich ontwikkelt los van de achteroprakende wereld van de gilden. Ten slotte creëerde de bouw van grote steenwegen – die vóór de Franse invasie van 1792 vanuit Namen al tot 182 kilometer ver de provincie inreikten – nieuwe geschillen die hun weg naar de rechtbank vonden.

Summary

This article is the synthesis of a chapter of a more comprehensive, Belgian francophone, research project on the former private law of Namur. It is based on the inventory carried out by the author of the archives of appeals of the Council of Namur before the Great Council of Malines in the eighteenth century. These rich archives reveal a judicial activity strongly influenced by political events and provides first-hand information on litigiousity. Church, gentry, public authorities and rural communities are active litigants in particular. The article analyses the objectives of the trials, which reflects the context of time, wars, the evolution of economic life and agricultural practices.

Keywords

Private Law, Council of Namur, Great Council of Malines, Procedures of Appeal, Evidence of Ancient Custom

Aanleveren kopij

Kopij kan in digitale vorm (tekst en illustraties) worden toegezonden aan:

- dr. P. Brood (Nationaal Archief Den Haag), redactiesecretaris: p.brood@planet.nl
- prof.dr. A.M.J.A. Berkvens (Universiteit Maastricht), hoofdredacteur Nederland: louis.berkvens@maastricht-university.nl
- prof.dr. G. Martyn (Universiteit Gent), hoofdredacteur België: Georges.Martyn@UGent.be

Auteursinstructies

Algemeen

Om te voorkomen dat het persklaar maken van de kopij al te ingewikkeld en tijdrovend wordt, verzoeken we de auteurs zich te houden aan het volgende:

- Hou de tekst zo ‘plat’ mogelijk. Vermijd extra’s zoals kopteksten, verschillende lettertypes en -groottes of auteursnamen met uitsluitend hoofdletters. Enkel voetnootnummers staan in superscript.
- Gelieve citaten te voorzien van enkele aanhalingstekens en niet te cursiveren. De aanhalingstekens sluiten in de regel direct na het geciteerde.
- Plaats voetnootnummers: in de regel na een leesteken.

De werkelijkheid is altijd ingewikkelder. De redactie zorgt voor resterende uniformeringskwesties.

Samenvatting

Artikelen dienen vergezeld te zijn van een korte samenvatting (5 à 10 regels), met maximaal 8 trefwoorden, in het Engels.

Voetnoten

Vanaf jaargang 12 gebruikt de redactie een eenvoudiger systeem dan voorheen. Haakjes hoeven niet meer. De delen van de verwijzing worden gescheiden door een komma.

Er wordt qua citeerwijze geen onderscheid gemaakt tussen verwijzingen naar een volledige publicatie dan wel naar een bepaalde passage in een publicatie. Er wordt wel een onderscheid gemaakt tussen de eerste en de verdere verwijzingen naar een zelfde publicatie. De eerste keer is de verwijzing volledig, de tweede keer wordt ze verkort.

A boeken (monografieën)

- * zelfstandige uitgave (verwijzing naar het werk als dusdanig): R. Lesaffer, *Inleiding tot de Europese rechtsgeschiedenis*, Leuven, 2004.
- * zelfstandige uitgave (verwijzing naar een passage uit het werk): R. Lesaffer, *Inleiding tot de Europese rechtsgeschiedenis*, Leuven, 2004, 23-25.
- * boek uit een reeks P.L. Nève, *Schets van een geschiedenis van het notarisambt in het huidige België tot aan de Franse wetgeving*. Rechtshistorische reeks van het Gerard Noodt Instituut, dl. 34, Nijmegen, 1995. Verkorte citeerwijze: Nève, *Notarisambt België*, 120-121.

B bijdragen in boeken (bundels)

J.H.A. Lokin, ‘De Code civil: een rechtsdogmatische evaluatie’, in: D. Heirbaut en G. Martyn (red.), *Napoleons nalatenschap. Tweehonderd jaar Burgerlijk Wetboek in België*, Mechelen, 2005, 63-75.

C tijdschriftartikelen

- * als de verschillende afleveringen van een bepaalde jaargang een doorlopende nummering hebben: A.H. Huussen, ‘De rechtspraak in strafzaken voor het Hof van Holland in het eerste kwart van de achttiende eeuw’, *Holland. Regionaal-historisch tijdschrift*, 1976, 117-119.
- * als de paginering elke aflevering herbegint, dan is het noodzakelijk na de jaargang het nummer of de aflevering te vermelden in arabische cijfers, na de afkorting ‘afl.’. M. Berendse, ‘Geen standbeelden, maar archieven’, *Nationaal Archief Magazine*, 2010, afl. 2, 28.

D archief

De aanbevolen volgorde is: Stad, archiefinstelling, archieffonds, inventarisnummer. Bij de eerste vermelding staat alles voluit, met tussen haakjes de afkortingen die verder zullen gebruikt worden voor de aanduiding van de archiefinstelling en het archieffonds. Den Haag, Nationaal Archief (NA), Ministerie van Buitenlandse zaken: Consulaat-Generaal te Antwerpen (CGA), 1842-1956, inv.nr. 510.

Tussen de verschillende verwijzingen staat een kommapunt.

Een uitgebreide auteursinstructie is te lezen op de website van OVR promemorie.verloren.nl.

INHOUD Pro Memorie 19 (2017), aflevering 2

Redactioneel		137
Wouter Druwé	De aflosbaarheid van renten in Nederlandse <i>consilia</i> en <i>decisiones</i> (ca. 1500-1670)	139
Michael Milo en Emanuel van Dongen	Echte mannen, woorden en daden. Eer en schuld voor het Hof van Utrecht in de achttiende eeuw	160
Marc Ronvaux	De gerechtelijke activiteit van de Grote Raad van Mechelen in de achttiende eeuw. Het voorbeeld van de beroepsprocedures uit Namen	176
Ronnie Bloemberg	De ontwikkeling van het strafrechtelijke bewijsrecht in Nederland tussen 1750 en 1870	199
Johan Van de Voorde	‘Zijn de Belgen Napoleons trouwste onderdanen?’ Een onderzoek naar de mogelijke opheffing van de Code Napoléon in België en zijn vervanging door het Burgerlijk Wetboek van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden	233
Katrin Vanheule	<i>La Libre Belgique</i> vraagt gerechtigheid. De repressie van contraspionage voor de Duitse bezetter na de Eerste Wereldoorlog door de Belgische militaire rechtbanken (1918-1919)	267
Harry Runia	In het Burgerlijk Wetboek is bezit feit én recht. Enkele grepen uit de geschiedenis van bescherming van bezit	287
Over de auteurs		305